

Posudek doktorské disertační práce
Judit Romeu Labayen: Vid ve španělštině a češtině

Zralá doktorská disertace z pera erudované autorky, jejíž pozornosti neušla žádná relevantní vlastnost kategorie aspektu v současné španělštině. Seznam literatury i obsah práce svědčí o tom, že paní Mgr. Judit Romeu Labayenová přihlédla k produkci české, španělské i anglosaské, což jí dovoluje nazírat zkoumanou kategorii s potřebným nadhledem. Neuniklo jí, že kategorie aspektu je ve španělštině organizována jinak než kategorie vidu v češtině, a plně pochopila rozdíl mezi kategorií aspektu a kategorií povahy slovesného děje (Aktionsart). Oceňuji i to, že zaznamenala teorii groundingu (narativních plánů), rozlišování sloves konkluzivních a nekonkluzivních (pod různými názvy) nebo specifické používání španělského imperfekta pro fiktivní děje v dětských hrách. Všimla si i toho, že v češtině není perfektivnost slučitelná s durativní povahou slovesného děje a že je tu vysoká míra formalizace (gramatikalizace) vidu a z toho vyplývající asymetrie mezi češtinou a španělštinou (*Hlásili to v rádiu :: Lo dijeron / han dicho en la radio.*). Z prostudovaných prací si zdařile vybrala potřebné pojmy a termíny a přiléhavě jich používá. Inteligentní kontrastivní zkoumání je exemplifikováno dobře zvolenými příklady. Analýza různě obměňovaných výpovědí ve španělštině i v češtině je věcně správná a ilustrativní. K jednotlivým kapitolám jsou připojeny dílčí závěry.

V závěrech k celé práci dospívá autorka k poznatku, že v češtině je vid do velké míry ovlivňován lexikálními vlastnostmi predikačního VF, zatímco ve španělštině tyto vlastnosti nehrají žádnou významnou roli (nefungují jako filtr). To je dáno nestejností výrazových prostředků kategorie aspektu v obou jazycích: v češtině je vid vyjadřován slovotvorně, derivačními afixy, čímž se prostupuje s povahou slovesného děje (PSD) a s rozlišováním různých věcných významů (*psát :: napsat [dopsat, nadepsat, odepsat, opsat, propsat, předeepsat, přepsat, připsat, rozepsat, sepsat, upsat, upsat se, vypsát, zapsat...]*); naproti tomu ve španělštině je aspekt vázán na vyjadřování významů temporálních (jsou zde jednak tvary simplexní připouštějící aspektovou opozici (*habló :: hablaba*), jednak tvary komplexní, jež jsou vždy vyjádřením aspektu perfektivního (*ha hablado, habia hablado, hubo hablado, habra hablado...*)); oba aspektové významy jsou volně kombinovatelné s významy PSD, vyjadřovanými perifrasticky [*lo estaba preparando*] :: [*lo ha estado preparando*], [*lo estuvo preparando*], [*lo habia estado preparando*]... Jak autorka dovozuje, španělský aspekt je ovlivněn především faktory časovými a diskursivními. Význam [-perfv] tu může signalizovat repetitivnost děje, nikoli však durativnost (ta se vyjadřuje perifrasticky). Naproti tomu v češtině [-perfv] zahrnuje i durativnost nebo opakovanost děje. Vyjádření habituálnosti je ve španělštině podobně jako

vyjádření fázovosti spíš premorfologické, zatímco v češtině je spíš slovotvorné a lexikální povahy (*Suele venir hacia las ocho. :: Chodívá [sem] okolo osmé. – Volvió a preguntar lo mismo. :: Znovu se ptal na totéž.*)

Za pozornost by stálo prozkoumat také rozdíly mezi španělštinou a češtinou ve vyjadřování aspektu v pasivní diatezi: *la casa era construida* ‘dům byl stavěn’ (procesuálnost) :: *la casa estaba construida / estuvo construida / ha estado construida / había estado construida / fue construida / ha sido construida / había sido construida* ‘dům byl postaven’ (nerozlišeně komplexní rezultativnost i komplexní procesuálnost, což odhalují právě různé španělské ekvivalenty).

V obou jazycích vyjadřuje opozice [+perfV] :: [-perfV] pohled na děj jako uzavřený celek (komplexnost) oproti pohledu na děj v jeho průběhu (kurzivnost). Tyto Vachkovy termíny se mi zdají pro postižení obou významů nejvhodnějšími. Do jaké míry je možno komplexnost ztotožňovat s ohraničeností děje, je věcí diskuse (*Cervantes nació en Alcalá de Henares. – Los moros gobernaron en España durante ocho siglos. – La casa fue construida a principios del siglo XX.*). V každém případě však v autorčin prospěch mluví to, že aspektovou komplexnost neztotožňuje s ukončeností děje, jak často zjednodušeně činívají školské mluvnice.

Autorka také správně ukazuje, že oba jazyky jsou nestejně citlivé vůči diskursivním faktorům: španělština je víc vázána na narativní plány než čeština – princip rozlišování sledu procesů v hlavní vyprávěcí linii (1. plán) a procesuálně pojatých okolností (2. plán) je tu uplatňován důsledněji než v češtině. V češtině lexikální vlastnosti predikačního VF hrají občas větší roli než grounding (durativnost není slučitelná s perfektním videm: *Materiál jsem sbíral několik let.*).

V práci je zaznamenána také pozoruhodná myšlenka Miloše Dokulila, že v privativní opozici [+perfV] :: [-perfV] může být v určitých kontextech (v češtině) příznakový jeden, jindy druhý člen opozice (str. 11), pro španělštinu se mi však zdá legitimní považovat za bezpříznakové imperfektum. Svědčí pro to možnost transpozice tvarů imperfekta do významové sféry perfekta v biografických aspektových aktualizacích: *Nació en Salamanca, pero vivía en Madrid. Al estallar la guerra civil se trasladaba a Barcelona, donde fundaba un círculo de literatos jóvenes.* V češtině by tu byla možná jen aktualizace historickým prezentem, kterou ovšem připouští i španělština. Nezaznamenal jsem však žádný případ, kdy by se imperfektum transponovalo do významové sféry imperfekta.

Ve španělské gramatické tradici se zvláště ve starších pracích setkáváme se směřováním dvojího obsahu termínu „perfektum“: v latinské opozici imperfektum :: infektum se jím původně rozuměl rezultativní prezens (dixi :: dicō); v dnešní opozici imperfektum :: imperfektum se jím

rozumí perfektivní préteritum. Ze záměny obou případů pak vyplývá mylné hodnocení jednoduchého perfekta jako „pretérito indefinido“, jako by bylo aspektově nejednoznačné, tedy bezpříznakové, což některé autory vede k pojetím perfekta jako bezpříznakového vůči imperfektu.

Za podrobnější průzkum by stály také transpozice nedokonavého préterita do funkce préterita dokonavého v češtině. Jsou dosti hojné, nikoli však neomezené a bylo by záslužné odhalit podmínky, za nichž k nim dochází: *Slyšel jsem to u holiče. – Nechtěli mě tam pustit. – Říkal nám to náš profesor. – Viděl jsem ji na poště. – Kdo ti to říkal? – Kdes to slyšel? – Proč jsi tam chodil? – Mluvil jsem s ní dnes dopoledne. – Ptal jsem se na to v Informacích. – Četl jsem to v novinách. – Hlásili to v rádiu. – Ukazovali to v televizi. – Psal jsem to na počítači. – Kdo to psal? – Kdo to překládal? – Kdo to platil? – Kdo to maloval? – Kdo to fotil? – Kam šel Petr? – Co jsi tam hledal? – Kde jsou rodiče? Šli do divadla. – Atd.* Ve všech případech by tu ve španělských ekvivalentech bylo perfektum. I v českých výpovědích cítíme, že tvary imperfekta jsou zde transponovány do významové sféry perfekta, že proces je chápán jako komplexní. Zdá se, že této transpozici však podléhají jen slovesa nekonkluzivní: *Co jsi tam hledal? :: Co jsi tam našel? – Proč jsi tam chodil? :: Proč ses nepřiznal?* Centrální postavení vidu v češtině (u každého slovesného tvaru včetně tvarů nefinitních dokážeme rozpoznat, zda jsou dokonavé nebo nedokonavé) má za následek gramatikalizaci (formalizaci) této kategorie. Naproti tomu španělština, v níž je aspekt kategorií spíš periferní, vázanou jen na tvary indikativu préterita, zde vykazuje větší symetrii mezi výrazem a jím designovaným obsahem. Má však ustálené transpozice jiné, které zase nezná čeština (biografické imperfektum).

Bezpříznakové používání tvaru imperfekta v češtině chápe autorka shodně s V. Mathesiem jako důraz na vlastní výkon děje (*Kdopak vám to šil?*), kdežto v pochvale zaměřené na výsledek děje je tvar perfektivní (*Ušil vám to pěkně a lacino.*). Autorka správně postrehla, že tato transpozice vede ke skutečnosti, že v češtině se i věta s [-perfv] může uplatnit v prvním narativním plánu, což ve španělštině není možné. (Str. 54)

Vcelku lze říci, že analýza aspektových exponentů i aspektových významů v obou jazycích je provedena citlivě, se zaměřením na relevantní rozdíly, z nichž jsou vyvozeny lingvisticky přijatelné závěry. Mám za to, že autorka řekla k aspektu ve španělštině vše, co se v rámci funkčního strukturalismu k němu dá říci, a že nepominula žádnou z jeho relevantních funkcí. Správně si také všimla v zásadě relativního (kopréteritního) obsahu španělského imperfekta proti absolutizujícímu komplexnímu perfektu: *Salió de la casa.* (Absolutně pojatý komplexní proces v préteritu) :: *Salía de la casa.* (Kurzivně pojatý préteritní proces je implicitně kopréteritní, tj. současný s nějakým procesem nebo referenčním bodem z oblasti préterita).

Úhrnem lze říci, že disertační práce paní Mgr. Judit Romeu Labayenové je zdařilou lingvistickou studií o funkcích aspektu v současné španělštině a češtině. Zevrubná analýza jazykového materiálu vede k přesvědčivým a nesimplifikovaným závěrům, které odpovídají moderním interpretacím v rámci funkčního strukturalismu. Autorka pracovala s výborně zvládnutým pojmovým a terminologickým aparátem a projevila i schopnost dostatečného vlastního úsudku, který se nemíjí s poznatky moderní lingvistiky.

Domnívám se, že předložená práce si zaslouží uveřejnění v AUC, a plně ji doporučuji k obhajobě.

V Praze dne 20. 6. 2010

Prof. PhDr. Bohumil Zavadil, CSc.